

Захаржевська В.О. (Київ, Україна)

**Жіноча поезія ХХ століття (болгаро – українські паралелі) Блага
Димитрова і Ліна Костенко**

У статті досліджено феномен жіночої поезії ХХ століття (болгаро-українські літературні паралелі), розглядається феміністична ідея, жанрово-стильові особливості творчості поетес-Благи Димитрової і Ліни Костенко.

Ключові слова: жінка, чоловік, любов, кохання, гармонія, відчуження, мораль, світло, краса, страждання, дім, свобода, крила, самопожертва, порівняння, поезія.

В статье исследуется феномен женской поэзии ХХ века (болгаро-украинские параллели), рассматривается феминистическая идея, жанрово-стилистические особенности творчества поэтесс-Благи Димитровой и Лины Костенко.

Ключевые слова: женщина, мужчина, любовь, гармония, отчуждение, мораль, свет, красота, страдание, дом, свобода, крылья, самопожертвование, сравнение, поэзия.

Phenomenon of XX century poetry (Bulgarian-Ukrainian parallels) is researched in this article, feministic idea and peculiarities of genre and style of literary work of poetesses Blaga Dsmstrova and Lina Kostenko are reviewed.

Key words: woman, man, love, havmoni, alienation, morals, light, beauty, suffering, house, frcedom, wings, self-sarifice, comparison, poetvi.

У європейському контексті однією з найуживаніших течій ХХ століття є фемінізм. У науковій літературі дане поняття вимагає визначення щонайменше на двох рівнях: з одного боку, це широкий суспільний рух за права жінок, а з іншого – комплекс соціально-філософських, соціологічних, психологічних, культурологічних теорій, які здійснюють аналіз статусу жінок у суспільстві, на основі феміністичних теорій. “Феміністичне прочитання” літературного тексту застосовує різні аналітичні підходи для висвітлення та дослідження взаємин між жінкою та чоловіком, сили однієї чи другої статі в одному контексті, – твердить Г. Кошарська“. Центральний принцип цього підходу зосередження на жінці, як діючій силі в історії і власного життя, вживання нових інтерпретацій радше із жіночої ніж чоловічої сфери цінностей, аналіз особистого досвіду жінки, структур родинних і домашніх“ [9, 49].

Саме дослідження феномену “жіночої поезії” в літературі Болгарії і України ХХ століття за цим принципом сприятиме розкриттю своєрідності розвитку слов’янської художньої культури (порівняння творчості поетес Блага Димитрової і Ліни Костенко) Блага Димитрова є однією з перших болгарських поетес, які наважились сповідати відкрито поривання духовно вільної від догм жінки в грубому чоловічому світі, і в той же час виражати особистий погляд жіночого буття.

У ранніх її віршах звучать ілюзії кожної дівчини-очікування великої зустрічі з любов’ю, з щасливим майбутнім, яке має вивести молоді

серця до берегу світла, до благополуччя.

У вірші “Ветхошар” (1941) лірична героїня виявляє нестерпне бажання знайти щастя для людей і для себе, перемогти льодяний холод самотності, страждання і принести всім весну, музику, південне небо, окрилені надії:

О, потърси такава книга, ветхошарьо,
И дай на всички минувачи да четат.
Че дебне студ. Че вятър по площади шари,
и сиви сенки в сивата мъгла сноват [1, 24].

Лірична героїня Благі Димитрові у ранніх її віршах відчуває любов до навколишнього світу всупереч переважаючих похмурих барв; вона носить серцеву прив'язаність до ритму життя в столиці-любов до розмаїтого світу і до подій, які відбуваються в ньому:

Тоя шумен живот, заклокочил из улици прашни –
Най-подир съм сред него- частица в пороя от хора
Със големия, скрития, хищния град сам е плашили,
Но пред мене е София- шарена, светла, отворена
“Стая под наем” [1, 25].

У ранніх творах поетеси немає й сліду від майбутньої гострої аналітичності, безпощадності в переоцінці духовних цінностей світу. Тоді молодість говорила своє. Війна вирує, і просто неймовірно, що в цей момент ти “живий і цілий”. Але “аз усещам възли глад за слънце, за любов, за съвършенна музика, и страшно мил ми става този свят с градинките във сън, с мазилката охлузена (“Празник” 1943) Пізніше життєрадісність зменшиться, натомість у душі ліричної героїні поселяться роздуми, тягар життя і почуття мудрості, перегукуються з поезією української поетеси Л.Костенко.

Лірична героїня ранньої поезії Димитрові сильна, готова покорити світ, віддатися йому, але й побачити його у цілому. Вона-вільна, не терпить жодних обмежень - “всякакъв таван ме угнетава”. Звисока вона бачить більше і відчуває себе впевненошою: “А в душата ширина такава-всяк свят в нея да се побере” (“Родолубие” 1954).

Немає нічого несподіваного в цих переживаннях. Зазвичай так починають молоді поети-з ентузіазмом. Пізніше енергія поступово трансформується, спрямовується до критичного максималізму, до моральної вершини, зрілої тверезості. А зрілість супроводжується більше мукою. Не можна встановити, коли виникає і де точно минає ця межа, але іноді розумієш, що попередні емоції, проблеми, враження, ставлення до навколишнього світу змінюються новою їхньою вартістю, отриманою від нового аналізу. А він і болочий і страдницький, наближує, а іноді й віддаляє від читацької довіри.

Одні з улюблених і складних тем у поезії Благі Димитрові народжуються дуже рано. У вірші “На прага” (1955) показана ніжна любов до матері, тривога за неї. Допоки дочка “літає” і шукає по широкому світі кохання, вона завжди відчуває материнську близькість: “Мене стига ми, майка, чрез теб да живея!”

Пізніше прозвучать зворушливі й болочі вірші поетеси про вже стареньку

матір-про її існування в нереальному або “індивідуально-реальному” житті. Треба берегти як дитину стару людину, доглядати її як хворого і постійно вертатися до колишньої її молодості, йдучи назад, до свого дитинства.

Зараз же героїнею володіють інші відчуття й інші бажання. Вона готова згоріти, але залишити за собою слід від променя, яким вона підпалена:

Не искам нищо аз, освен
Да сетя болка ей такава:
на прах да лумна и зад мен
да зная-светлина остава [1, 29].

Оптимізм не пройшов іще через пекло випробувань, через глибоку криницю самоаналізу і мудрі уроки духу. І якщо печаль є очікуваною нагородою весни, ця печаль далека- далеким є те, що буде зранку або що післязавтра стане фактом:

Пролет щедра! Кажи ми да чуя, кажи ми:
ти какво обещаваш на мен?
Нови пътища? Песни ли неударжими?
Нова обич ли в новия ден?

Лірична героїня Благі Димитрової віддає свою душу внутрішньому почуттю любові, яке є достатньо драматичним і насиченим гострими питаннями: в цих почуттях невідомо: хто що губить і що виграє. Кожна з вірок поетеси не залишає нас байдужими. Найчастіше у творчій серцевині твору виникає і проблема відчуженості і людини від життя і світу. Така точка зору може охоплювати процес віддалення від звичайності в спілкуванні з природою, яка нас створила з якою ми розуміємося найкраще в дитинстві. Поетеса відтворить подібну картину у вірші “Дете и море”.

И тѣй без край
детето и морето ще играят,
ако насила аз не ги откъсна
едно от друго, за да прибера
детето към ръцете и към думите,
които то еднакво не разбира,
и неусетно стъпка подир стъпка
от разбирателството със света
към отчуждението да го вода [2, 25].

І дійсно з віком людина все більше віддаляється від природи, стає залежною від громадянського боргу. В цьому уривку маємо щось ностальгічне, туга за дитинством. Як протидія віршу “Дете и море” звучить вірш “Пешерен часовник”: “Едно дете заспало дише в мойта стая, изпълвайки я с уханіе на бъдещето”. Вже немає тієї туги, що прийде паралельно з віком. Відчувається гордість за майбутнє і радість, що ця дитина стане справжньою людиною в соціальному і громадянському сенсі. Цей вірш уособлює материнську турботу і ніжність, які передаються поколіннями.

Силою поетичного слова і щирістю ліричної сповіді вірш Благі Димитрової “Жена” захоплює і залишає відбиток від роздумів про кохання жінки-матері і коханої. Найперші вірші вводять поетесу у душевний світ

ліричної героїні, яка носить найбільш вагоме означення - "жінка": "Как тривожна е да си жена" - сповідується поетеса. Поетеса поступово підкреслює деталі портрету своєї сучасниці, яка народжена, щоб виконати найсвятішу, але й найвідповідальнішу місію-змінити світ навколо себе і вистояти проти деструктивних сил у ньому:

Красота и усмивка да бъдеш
сред всекидневния сив кръговрат
вярност-срещу изменчивия вятър,
нежност-в загубелия свят [1, 29].

Моральна сутність жінки об'єднує її фізичну і духовну красу, перемагаючи "всекидневния сив кръговрат". Вона є джерелом ніжності. У суперечливому світі лише її вірність коханню може стати опорою. Опозиції тут визначені і чітко виражені як "вірність-мінливість", "ніжність-грубість". Доля ліричної героїні є частиною життєвого світу, але вона також є уособленням вічних цінностей, без яких світ зовсім загубив би своє обличчя і гуманність. У складних вимірах людського буття жінка робить вибір внаслідок "безразсідня път на сърцето". Покликання кохання владне, але й найбільш ризиковане від "безбройните пътища земни". Жінка чітко усвідомлює моральну відповідальність вибору – "докрай да го извървиш". Невидима сила кохання є рушійною силою життя, посиляє імпульси для його перетворення зі впевненістю жінки, що все це лише заради кохання, заради поклику серця:

Твоя единствена радост да бъде
радост да даваш...
Да будеш в ноша светло прозорче,
което чака първа стъпка,
разбудила утрото [2, 30].

Світлі тони у зображенні домінують як натуральне вираження у ліричної героїні світла, яке вона в собі несе. Вона випромінює спроможність дбати про свій дім, як його вічна хранителька, як істинна жриця сімейного вогнища. Метонімія "світло прозоре" приводить до сакрального виміру просторових кордонів дому, побудованого разом із коханою людиною. Тяжка доля, сповнена нескінченною кількістю зобов'язань жінки в родині, не породжує озлобленість, а стає основою душевного задоволення і почуття, що вона прокинулася, перебуває на початку дня: "първа стъпка разбудила утрото". Усе навколо, що свідаться від самовідданого кохання ліричної героїні, глибоко осмислене як "единствена радост" від "радост да даваш". Це поетичне означення представляє жінку в її істинно духовному, на побутовому рівні, жінку, як господиню дому і матір, як слабку жінку, яка підкорена чоловікові та шукає захисту в нього. Роль жінки полягає в об'єднанні кохання з вічністю життя. Жінка – Мадонна є святим образом. Вона покликана зберігати зароджене в неї нове життя, образно відтворене поетесою яскравою метафорою: "Бъдещето да носиш в утроба". Це найбільш благородна місія, але і

найбільш вимогливе випробування, в якому жінка віддає усе світло своєї душі, щоб зберегти і захистити нове життя:

Ноцем над него безсьнна да трыпнеш,
Светла като звездоокия свод .
Всяка детска усмивка – със бръчка
Да заплатиш и в косите със скреж.
Сълза по сълза на новото стръкче
Своята хубост да предадеш.
Нищо за себе си да не оставиш [1, 47].

Лірична героїня Благи Димитрової бачить сенс своєї долі в саможертвності: “Нищо за себе си да не оставиш, “щоб досягнути мудрого визнання: “Самопожертва е да си жена”, так як і Ліна Костенко прагне: “Зробити щось, лишити по собі, а ми нічого - прийдемо, як тіні, щоб тільки неба очі голубі цю землю завжди бачили в цвітінні” [3, 172].

Поняття піднесеного образу жінки поетеса передає через нові аспекти її моральної сили. Навіть коли здається, що ця сила вичерпана, героїня знову знаходить життєво-важливу стійкість для подолання опору страждання в суперечливому світі, що постійно змінюється:

И да ранена, разбита гръд
чистите извори да защитаваш-
просто, за да съществува светът [1, 50].

Виразні епітети “ранена, разбита” підвищують вплив моральної відповідальності у ліричної героїні-“просто за да съществува светът”. Метафора “чистите извори” вказує на вічні цінності людського життя. На ній тримається існування житт, і це визначає зміст глибоко гуманної поведінки жінки, матері, коханки і дружини. Все це створює почуття власної гідності у ліричної героїні: “Гордея се че съм жена”. У вірші “Жена” Благи Димитрової доля жінки намальована у її складності. Поетеса від тривожних темпів життя приходить до сприйняття відповідальності за своє визнання, до самопожертви. Жінка в творі Благи Димитрової не є іконописним образом, не зважаючи на те, що вона дуже близька до святого образу Матері Божої.

Вона є емблематичним образом, символом земної жінки, яка піднімається до величч піднесеного і священного, завдяки силі любові та саможертвного кохання і глибокого погляду на світ і його вічні цінності. У порівнянні зі своєю попередницею Єлисаветою Багряною, лірична героїня Благи Димитрової є нашою сучасницею, яка визнала своє право на вибір за покликанням серця. Її не приваблює “скитническа , непокорна кръв”. Лірична сповідниця у творі “Жена” усвідомлює своє покликання у суспільстві, стверджуючи себе як особистість, яка побудована у гармонії з універсальними загальнолюдськими цінностями, з природною і людською сутністю.

Ліро-епічний твір Благи Димитрової можна розглядати як поетичний роздум про роль жінки в сучасному світі, жінки-як центр радощів і випробувань. Інтелектуальне й емоційне у вірші “Жена” зосереджуються в їх єдності, спрямованій через впливову силу поетичного слова на очевидну необхідність

застосування визнання жінки і її благотворного впливу на “загрубелія свят”.

“Нищо за себе си да не оставиш“ є знаком самовідданої великодушності, високого морального обов'язку, в ім'я майбутнього, “чистите извори да защитаваши“. Тривога, відповідальність і саможертвоність є духовними кроками для визнання у поетичному фіналі: “Гордея се, че съм жена“, перегукуючись з українською поетесою Ліною Костенко. Концепція особистості в усі часи була визначальним критерієм гуманістичного заряду художньої культури. Рафаель Леонардо да Вінчі, Мікеланджело-хто з світочем світової культури може бути “кодом“ розгадки таємниць гармонії духовного світу нашого сучасника, закарбованого на книгах, полотнах, на кінострічках, у симфоніях майстрами мистецтва слов'янських країн?

На це питання однозначної відповіді не існує. Адже в основі зображення людини майстрами слова ХХ століття знаходяться, як національні, так і загальнолюдські традиції світової культури, як “статична” гармонія Рафаеля, так і суперечлива сила “динамічного“ світу Мікеланджело, сплав науки й живопису, “руху” і “дихання“ фігур Леонардо да Вінчі, які втілюють “вічне”, “людяне в людині”, які утверджують світ і життя на Землі.

І будь-яке порушення цього взаємозв'язку руйнує цілісну картину художнього світу, відзеркалюючи деформацію соціальної, політичної, морально-етичної дійсності. Домінантою творчості стає внутрішній драматизм, породжений прагненням гармонії, в глибинах якої, за словами Л.Костенко, “болять дисонанси” життя.

Не випадково сьогодні, як і на зламі ХІХ-ХХ ст., митці звертаються до творчих “діалогів” з філософсько-естетичними поглядами Шіллера і Шелінга, Ніцше і Фрейда, Шпенглера та інших представників теоретичної думки. І якщо у творах Канта і Фіхте вражає постійна боротьба почуття й обов'язку, то у Шелінга мораль-гармонійна, що приваблює багатьох діячів культури ХХ ст. Полемізуючи з Ніцше, для якого перед обличчям загально-земної катастрофи проблема людських цінностей втрачає будь-який зміст, митці слов'янського світу вірні загально-гуманістичним традиціям своєї культури, загострюючи свої роздуми про смисл і мету життя й людства, надаючи їм величезної напруги й глибини, Вони протиставляють ідеї хаосу й абсурду історичного буття людства духовні цінності, які не піддаються знищенню й розпаду: “Шукайте посмішку Джоконди, вона ніколи не мине“ (Л.Костенко). Письменники, живописці, композитори слов'янського світу бачать у мистецтві силу відродження людини, що обумовлює художньо-естетичну взаємодію у творчому процесі національної культури зі здобутками класики, творчий імпульс для оригінального мистецтва, розвиваючи концепцію, або полемізуючи з авторами світових шедеврів, намагаючись збагнути світ й істину буття. Це “Сикстинська Мадона“ Рафаеля й “Монна Ліза“ да Вінчі, “Падаючий Ікар“ П. Брейгеля та ін. світові образи, багатоаспектність, філософська аспектність і психологічна глибина яких, як ми вже засвідчили, буде завжди приваблювати творчу особистість.

У ХХ ст. по суті було заново відкрито мистецтво П.Брейгеля, вірного сейсмографа своєї доби, представника драматичних катаклізмів у взаєминах: людина, природа, світ. Художник розглядав людину, як одну з часток мікросвіту, він перший художник-трибун плебса в історії живопису (Алпатов), який жадав гармонії особистості й природи надзвичайно відверто й гостро. Так на співставленні з картиною П.Брейгеля “Падіння Ікара“, де падаючий герой античного міфу зображений у куточку ледь помітного дегероїзованою особистістю, побудовано однойменний твір поезії Ліни Костенко, скерований проти духовної сліпоти, людської байдужості.

“Митцю не треба нагород,

Його судьба нагородила.

Коли в людині є народ,

Тоді вона уже людина! [3, 180].

Лірична героїня любовної лірики Ліни Костенко – не емансипанка кінця ХХ століття. Вона немовби з минулого сторіччя. До коханого вона звертається на Ви, як Анна Ахматова і Марина Цветаєва. Для неї любов-явище духовно піднесене. Це не старомодність, а глибоке розуміння святості почуття. Вона - поет від Бога. Людина, якій дано глибоко відчувати і точно все розуміти. Вона знає краще за інших, що таке любов і тому не терпить приниження цього почуття. Ліну Костенко характеризує енергійний рух проти течії, право на збереження власної індивідуальності у творчості під тиском ідеологічної машини, утверджуючи європейські цінності. Якщо спробувати схарактеризувати любовну лірику Ліни Костенко зі змістовного боку, то треба відзначити, що вона носить досить емоційний спектр цього почуття-від його найвищої піднесеності, своєрідного “піку“ почуттєвого підйому, коли любов здається набуває ознак близької до божевілля навіженості, до більш спокійних, навіть пригасаючих станів. Почнемо з поезій, у яких любов – невгамовна пристрасть:

Спини мене отямся і отям

Така любов буває раз в ніколи

Вона ж промчить над зламаним життям

За нею будуть бігти видноколи

Вона ж порве нам спокій до струни

Вона ж слова поспалює вустами

Спини ж мене спини і схамени

Ще поки можу думати востаннє

Ще поки можу але вже не можу

Настала черга й на мою зорю

Чи біля тебе душу відморожу

Чи біля тебе полум'ям згорю [4, 19].

Відсутність у цьому вірші розділових знаків-літературний прийом із досить очевидною функцією. Вірш-схвильований, спонтанно виниклий монолог, невпинний потік слів ліричної героїні, що перебуває у стані високої психологічної напруги, афекту. Тому її мова немовби неорганізована, бо у неї одне прагнення- висловитись. За формою

висловлення вона немовби не стежить. Прийом спрацьовує, враження пристрасної спонтанності монологу створене. Але помилиться той, хто прийме цей монолог, як неорганізований потік слів. Навпаки пристрасне почуття, що володіє героїнею, є тією силою, що робить її монолог цілісним. Кожне слово максимально включене у процес вираження.

Внутрішній конфлікт твору-це боротьба ліричної героїні з собою, зі своєю пристрасною. У цій боротьбі вона мобілізує усі сили, всю здатність чинити опір невгамовному любовному потягу. Кохання для Ліни Костенко-почуття світле. Недарма поезія, у якій йдеться про закоханість сімнадцятирічної дівчини, названа "Світлим сонетом".

Дівчина сумна, бо на її кохання хлопець не відповідає взаємністю. Так вірш "Світлий сонет" присвячений першому у житті сімнадцятирічної дівчини кохання, на жаль, нещасливому. Але це не страшно, бо:

Це ще не сльози-це квітуча вишенька,
Що на світанку струшує росу [3, 173].

Неперевірено Ліна Костенко оспівує безсмертне почуття-Любов. Наголос на всевластності облагороджувального впливу кохання відлунує не в одному вірші Ліни Костенко і щоразу по-новому: "якщо він лицар,-жінка кине квітку на все життя очима проведе" ("Апология лицарства"). Лірична героїня вміє зберегти світле своє почуття в найскладніших ситуаціях; взаємин краси, любові, світла, свободи; передзвонюючись з думками Благі Димитрові:

"Краса-і тільки трішечки краси,
Душі нічого більше не потрібно.", заявляючи
"Моя свобода завжди при мені" [3, 40].

В інтимній ліриці Ліни Костенко чи не кожний рядок сприймається як окрема поезія, і постає перед нами на весь зріст образ гордої українки, що має ті ж ціннісні орієнтації, що і її пращури, герої національно-визвольних змагань:

"І в них було кохання, як у мене,
І від любові тьмарився їм світ.

.....
Моя любове! Я перед тобою... " [3, 182].

Як не згадати наші пісні, козацькі, стрілецькі, повстанські, де "дівчина чернобрива" могла собі дозволити хіба що сльози за коханим та хустину в дарунок, але аж ніяк не сміла перечити його від'їзду "в чужу стороньку" (в "жорстокий клекіт бою"), знаючи, що це святий обов'язок захисника вітчизни. У вірші немає пафосних закликів, заяв чи клятв, є ствердження невіддільності власної долі від життя свого народу. Про це сказано з такою внутрішньою переконливістю, яка може залишити байдужим тільки манкурта. Сама думка про те, що можна зійти з рідного "тополиного шляху", над яким зависло древньою булавою важке українське сонце, лякає, видається неприпустимою.

Цей мотив послідовно підсилюється рефреном у майже молитовному стилі: "Не дай". Звертання до любові водночас є ніби звертанням до самої долі, до вищих сил: за тим "Не дай" підсвідомо чуємо слово - "Боже".

Усе це сприяє тому, що поезія, "Моя любове! Я перед тобою..."

сприймається, як своєрідна, подана поетично самонастонова, життєва програма, яка до снаги лише аристократам духу. З перших її рядків віє ніжністю, чаром солодкого передчуття. Але вже наступні рядки гостро дисонують такому настрою; застерігаючи:

Лиш не зроби слухняною рабою,
Не ошукай і крил не обітни!

Не дай мені заплутатись в дрібницях... [4, 37].

Не в правилах ліричної героїні зрікається своїх поглядів, маючи почуття самоповаги, нагадуючи грецький міф про войовничих амазонок. Любов активна для неї – це любов-ненависть до всього, що гальмує розвиток духовності, вкладаючи в поняття любов новий зміст.

Українська поетеса Ліна Костенко, яка не схильна до зовнішнього “розфарбовуванн” віршів, може однією барвою, однією мелодією майстерно “освітити” атмосферу буття, настрої людини, виявити “концепцію” твору. Вражає “змістовність”, зокрема, зеленого кольору своєрідної фрески-розділу лірико – драматичної поеми-симфонії “Берестечко” під символічною назвою “Зелена пані Гелена”, де з гострих дисонансів слова-барви, звуку постає внутрішній портрет Богдана Хмельницького, гетьмана-людини, душа якого” стоїть на перехресті всіх обманів, підступів і зраді. “Зелений колір наче “переливається”, мінеться тонами в контрастних іпостасях, пейзажах, почуттях ритмах (зелена пані Гелена-кохана гетьмана й змія зелена-зрадника, зоря зелена, зелений спокій, тиша, зелений кінь-нестримний рух), створюючи однією барвою єдине полотно, “осяяне” фосфоричним світлом вселюдського, “космічного”, неосяжного начала в змаганні вірності і зради, Добра і Зла, жорстокості і ніжності в людині, “благословляючи кожну мить життя на цих всесвітніх косовицях смерті”. І як контраст людської жорстокості (“Пастораль ХХ століття”, “Древнянський триптих”, “Князь Василько”). Лоша зелене, у цій поемі Л.Костенко, не знає в льоті спину, як коні чарівні на полотнах митця-романтика Болгарії І.Давидкова “розвіяли свої зелені і фіолетові гриви високо в хмарах, це “надмірна віра, ілюзії непогашена зоря” - мандрівки серця поетеси крізь дисонанси емоцій і рації до “Саду нетанучих Скульптур”. Адже “блаженний сон душі мистецтву не сприяє”. Якщо спробувати вибудувати словесну поетичну модель світу Ліни Костенко, то постане лексичний ряд абстрактно-умоглядних понять, звернутих до понадчуттєвого світу: сон, казка, мрія, уява, магія, вигадка, диво, омана, спогад, пам’ять. “Я лиш інструмент, в якому плачуть сни мого народу” (Ліна Костенко).

У віршах поетеси привертає увагу історична тема, історична пам’ять. Талановита поетеса вшановує корені народу, розуміючи значення в розвитку духовності, національної культури. Ім’я Ліни Костенко - духовне джерело нашої поезії. Українській літературі пощастило, що є в ній постать, яка життям і творчістю утверджує благородство вищих мистецьких принципів. У її віршах - єдність образу і слова. Поезія Ліни Костенко

застерігає нас від втрати своєї історичної пам'яті. Особливо виразно ця думка звучить у її романі у віршах "Маруся Чурай". Образ Марусі зливається з образом України, що сигналізує через століття: пам'ятайте нащадки свою славу історію, і лише тим будете сильні і знані у світі. До образу Марусі Чурай у літературі митці зверталися дуже часто. Згадаймо лише історичну повість російського письменника О.Шаховського "Маруся – малоросійська Сафо", драми українських митців: М.Кропивницького "Дай серцю волю-заведе в неволю", М.Старицького "Ой не ходи Грицю", поеми Л.Боровиковського "Чарівниця", С.Руданського "Розмай", драматичну поему В.Самійленка "Чураївна" та інші. Та в усіх цих творах розглядався любовний аспект драми життя легендарної співачки, що знижувало її історичну роль для нації і рідного краю як співця і не давало можливості показати історичне тло, розорену поляками землю, але не скорену й готову до боротьби під булавою Б.Хмельницького, Україну. Ліна Костенко, поставивши у центр свого Історичного полотна легендарну дівчину, заговорила насамперед не про кохання, а про насувні проблеми своєї нації і держави. Про "Марусю Чурай" Ліни Костенко найвищої думки І.Дзюба, яка за його словами "нагадує класичний архітектурний ансамбль, що втілює великий план, велику ідею" "Поетичний матеріал живе наскрізною симфонічною взаємопов'язаністю взаємопідсиленням. Михайло Слабошпицький теж ставить історичний роман Ліни Костенко на перше місце не тільки в її творчості, а й серед українських творів ХХ століття: "Маруся Чурай" Ліни Костенко-не просто наша обікрадена і поганьблена історія, не тільки художня енциклопедія життя українського народу середини ХVІІ століття. Це- історія, яка осмислює саму себе, мисляча історія. Це-партитура вічних мотивів духовного буття народу... Чи й треба казати про те,якої неймовірної популярності зажив цей роман у нас тільки за одне десятиліття літературного життя! Мені здається, якщо в національному письменстві є такі твори, як "Маруся Чурай", значить воно не безнадійне,і не безнадійна доля того слова – воно виживе і вистоїть у цьому складному й трагічному світі, який не має сентиментів до жодного народу". Роман Ліни Костенко"Маруся Чурай" – історичний, відображає історичну епоху, за яким на початку твору сама поетеса визнає перевагу художнього домислу над фактами, що не тільки не знижує читацький інтерес, а ще більше його посилює. Від картини суду, образу свідків, представників місцевої влади, побутових сцен життя до колориту козаччини в різних іпостасях національних героїв (полковник-Пушкар, гонець-запорожець, дід Галерник, сам Хмельницький) перед нами постає правдива і повнокровна картина життя України ХVІІ ст. Авторка не ідеалізує українців, але й не змальовує їх як народ, роз'єднаний антагоністично-класовою ненавистю, чого в українському середовищі

ніколи їй не було. Саме через це Ліні Костенко їй закидали постійно критиковану в ті часи “теорію єдиного потоку” української нації (за Михайлом Грушевським). Як справжній художник Ліна Костенко виписала своїх героїв, розкриваючи складне взаємопереплетення у розвитку особистісного і громадянського в їхньому характері і вчинках. Так поволі втрачаючи своє “я”, відрікаючись від нього в ім’я достатку (та й то не заради самого достатку, а за для того, щоб вижити), гине Гриць і як громадянин. Недаремно козак, посланець гетьмана до полтавського полку, дізнавшись, за що судять Марусю, пропонує урядові”пошукати закон не про вбивство, а про зраду: “Що ж це виходить? Зрадити в житті державу – злочин, а людину-можна?! “Козацька сила не лише в обов’язку боронити Україну, а й у єдності громадянського та особистого. Симптоматично, що саме почуття власної гідності найбільше не в пошані в антагоністів козацького лицарства. А якраз цей шляхетно-волелюбний стан героїв поетеса протиставляє канцелярсько-бюрократичній машині, якою намагаються вичавити з людини все горде, підкорити її поведінку приписам, далеким від народної моралі, що уособлюється у романі нормами співжиття козацької республіки-Запорожжя.

Щоб урятуватися від незвичайно нестерпного болю, приготувала Маруся Чурай собі гіркий келих трунку. Він минув її. Але доля піднесла ще один келих гіркоти, який хоч фізично їй не рятує вже хвору на сухоти дівчину, але оживляє її душу, що знову відкрилася назустріч і людській біді, і красі життя. Скасована угода про примирення зі шляхтою, Україна знову загорілася визвольним вогнем, знову з Марусиними піснями, вирушає в похід Полтавський полк:

Цвіте земля, задивлена в свободу.

Аж навіть жити хочеться мені.

Цей рятівний келих гіркоти мусила випити легендарна піснярка, щоб навіки залишитися в пам’яті народній своїм очисним боєм, своїми ліричними піснями, круто замішаними на гіркій сльозі та незламній силі духу. Звичайно, в суперечках про історичну реальність особи Марусі Чурай незаперечною лишається вимога: поки не знайдено бодай жодного документа, де зафіксоване її ім’я, можна говорити лише про літературну легенду, започатковану історичною повістю О. Шаховського “Маруся-малоросійська Сафо“. На сьогодні такого манускрипту ще не маємо, але після роману Ліни Костенко Маруся Чурай стає нарешті цілком реальною особою на терені літератури. Вона-співець і громадянин-тривожить нас у XXI столітті. А на оте не раз чує - “При чому тут пісня? – відповів свого часу Максим Рильський, недвозначно сказавши про таких героїв: “Раби на розум і на вдачу”. Не вони творять життя не вони залишаються в історії. Це ще раз підкреслив великою силою художньої виразності й переконливості

історичний роман у віршах Ліни Костенко.

У своїй книзі "Гуманітарна аура нації, або дефект головного дзеркала" Л.Костенко зазначає: "Нас обтяжують століття панування нетерпимості, абсолютних істин і деспотичних урядів... то може ставити питання про гуманітарну ауру України ще не слід, може це передчасно і навіть по-своєму некоректно? Україна ще перебуває в іншій системі координат. Думаю, що слід. Треба робити все, що може прискорити процес її опритомнення, її повноцінного входження у світове співтовариство. Навіть якщо для цього потрібна шокова терапія" [5, 29].

Вітаючи з ювілеєм Ліну Костенко, свою мати, Оксана Пахльовська слушно сказала: "Твоя свобода є твоїм словом – і твоє слово є свободою. Я часто думаю про слова твого Джованфранческо Русічі зі "Снігу у Флоренції": "Я може, хочу срібним олівцем птиць малювати на лляній тканині!" Тож бажаємо тобі, щоб, попри світовий і тутешній політичний і моральний хаос, ти завжди мала час малювати тих птиць". "Вночі із хаосу безсоння//коли мій Всесвіт ожива./як срібні птиці відлітають//ще неприборкані слова." І щоб світло цих неприборканих срібних птиць "твого слова допомогало людям жити, любити – і бути вільними" [6, 1].

Неповторність творчості Ліни Костенко, радше духовна ніж формальна, вона визначає її спосіб існування в сучасній літературі – сприйняття традицій і водночас наявність індивідуальних новаторських рис поетеси, яка ніколи не йшла стоптаними стежками і вперто прагнула до вироблення власного, притаманного тільки їй стилю. Її називають "царицею поезії в Україні". Щира й безкомпромісна, вона ніколи не продавала свого таланту, відстоюючи чесність і високу художність поетичного слова... А потім було багаторічне мовчання – важка "німота слів", напружене протистояння "невидимому страшному монстру", що намагався обломати вільні крила її поезії. І хоч вірші поетеси заборонялись, вони все одно знаходили шлях до серця читача. У теперішньому духовному відродженні української нації є вагомий внесок і Ліни Костенко. Поетеса прагне осмислити й донести до читача невмирущі скарби людського духу. "Я впевнений", - твердить автор статті "У майбутнього слух абсолютний" О.Бакуменко, - що в майбутньому буде ще багато сказано і написано про видатну поетесу. І не тільки кожна людина, кожний майбутній вік напевно також матиме свою особисту думку про творчість видатних письменників, матиме свій душевний вибір і свою оцінку. А те, що встигла зробити Ліна Костенко над берегами вічної ріки Поезії, вже стало надбанням української нації. Її повноводна поетична ріка не просто впадає в море, її ріка несе свої бурхливі води у світовий океан літератури" [8, 1]. Із славетним ювілеєм сердечно вітаємо поетесу й бажаємо неперевершеної сили духовного піднесення, творчого єднання Неба і Землі! Землі і Неба!

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бакуменко О. У майбутнього слух абсолютний // Українська літературна газета. – 18.ІІІ.2010. – №6; 2. Димитрова Б., Василев Й. Дни черни и бели. – София, 1975; 3. Димитрова Б., Василев Й. Младоста на Багряна. – Пловдив, 1975; 4. Поезія. Ліна Костенко, Олександр Олесь, Василь Симоненко, Василь Стус. – К.: Наукова думка, 2008; 5. Костенко Л. Вибране. – К., 1989; 6. Костенко Л. Гуманітарна аура нації або дефект головного дзеркала. – К.: Вид. дім “Кієво-Могілянська академія”, 2005; 7. Костенко Л. «В глухі часи загострюється слух ...» // Літературна Україна. – 18. ІІІ. 2010. – №10; 8. Лирика 2001. Антологія. – София: Изд. “Национален дворец на културата”, 2001; 9. Кошарська Г. Ще один підхід до поезії Ліни Костенко // Слово і час. – 1996. – № 8-9.

Левицький В.А. (Київ, Україна)

Структурні особливості у формуванні київського міського тексту

Стаття з'ясує структурну специфіку в поетичному баченні Києва. Аспекти міського текстотворення розглядаються відповідно до циклічної схеми, яка акцентує кількарічність семіозису.

Ключові слова: київський текст, знак, образ, міф.

В статье объясняется структурная специфика в поэтическом видении Киева. Аспекты городского текстотворения рассматриваются согласно циклической схеме, акцентирующей семіозис с несколькими уровнями.

Ключевые слова: киевский текст, знак, образ, миф.

The paper illuminates structural peculiarities in poetry vision of Kyiv. The aspects of city textual formation are examined according to the cyclic scheme accentuating semiosis with several stages.

Key words: Kyiv text, sign, image, myth.

Зміцнення міжтекстових зв'язків може по-різному проектуватися на питому смислову сферу міста. Наприклад, семіозис Києва за певних періодів виразно формує багатоманіття субтекстів і дискурсів. Відповідну добу уособлює, зокрема, “розстріляне Відродження”, прикметне системним інтересом митців до урбаністики.

Мета запропонованої статті полягає у з'ясуванні типової структури урбаністичного семіозису у ХХ ст.

Проблема розвідки – уточнити іманентні риси київського текстотворення та їхні джерела, актуальні для покоління 1910-х – 1930-х років.

Серед сучасних дослідників до вивчення окремих аспектів у заявленому колі питань удавались Т. Гундорова [2], Л. Мацько [12], О. Ніколенко і Т. Шарбенко [13] та ін.